

ARKEOLOGISK FÖRUNDERÖKNING 2017

Mats Nilsson

Arkeologisk förundersökning av RAÄ 448 i Södra Unnaryd

Småland, Hylte kommun, Södra Unnaryds socken
Södra Unnaryd 1:49, Fornlämning Södra Unnaryd RAÄ 448

KULTURMILJÖ
HALLAND

Hallands Länsmuseum, Kulturmiljö Halland

Uppdragsverksamheten, Halmstad 2017.

Arkeologisk förundersökning 2017.

Framsida: Framsida: Översiktspå förnlämning Södra Unnaryd RAÄ 448.

Foto mot nordväst. Foto: Mats Nilsson. (Fotonr: 2017-54-8).

Layout: A. Andersson.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet.

Ärende nr ms2006/02316.

Innehåll

SAMMANFATTNING	5
BAKGRUND	5
TIDIGARE INSATSER	6
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ	6
SYFTE OCH METOD	6
HISTORISK MARKANVÄNDING	7
UNDERSÖKNINGSPLANENS MÅLUPPFYLLELSE	7
RESULTAT	7
Provanalyser	12
Anläggningar	12
Stolphål	12
Härdar	13
Gropar	14
Rännor	14
Lager	16
Regressionslinjer	16
TOLKNINGSFÖRSLAG	17
PLATSENS KUNSKAPSPOTENTIAL	20
ÅTGÄRDSFÖRSLAG	20
Tekniska och administrativa uppgifter	20
REFERENSER	21
BILAGOR	22
Bilaga 1 Anläggningstabell	
Bilaga 2 Vedartsanalys <i>Vedanatomilabbet</i>	
Bilaga 3 Arkeobotanisk analys <i>Arkeologikonsult AB</i>	
Bilaga 4 ¹⁴ C-dateringar <i>Uppsala universitet, Tandemlaboratoriet</i>	
Bilaga 5 Ritningsförteckning	

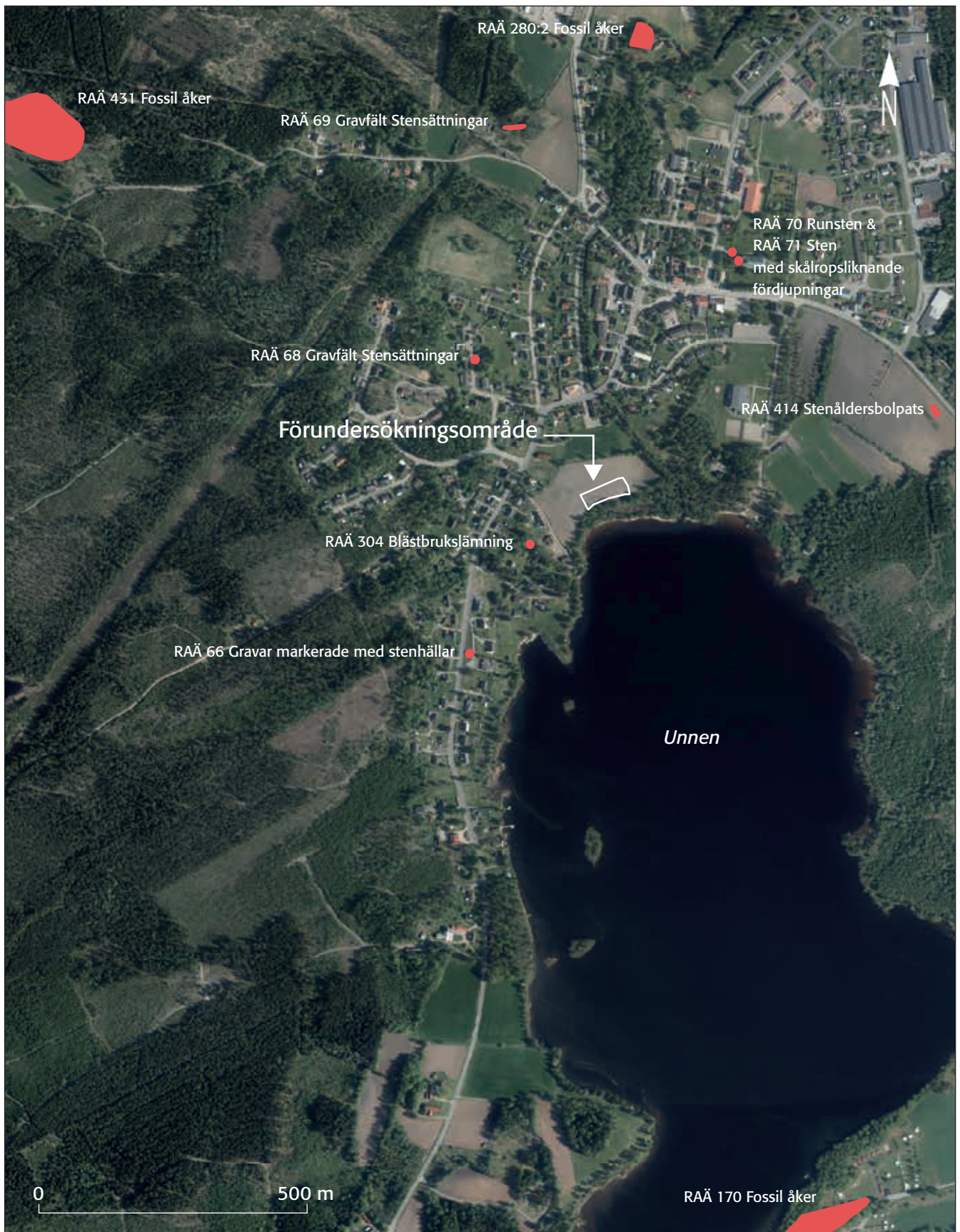

Fig 1. Orienteringsbild över Södra Unnaryd med markerat förundersökningsområde. Skala 1:10 000.

SAMMANFATTNING

Kulturmiljö Halland har på uppdrag av fastighetsägarna Margaretha Simonsson, Solweig Ohrgren och Anette Palmqvist utfört en arkeologisk förundersökning av fornlämning Södra Unnaryd RAÄ 448, på fastigheten Södra Unnaryd 1:49. Förundersökningen genomfördes i juni månad 2017. Förundersökningsområdet var beläget i en flack dalgång på åkermark, 146 meter över havet, intill sjön Unnens norra strand i samhället Södra Unnaryds södra del. Anledningen till den arkeologiska förundersökningen var att fastighetsägarna och Hylte kommun arbetar med detaljplaneläggning av fastigheten. En tidigare arkeologisk utredning genomfördes i april 2017 av Kulturmiljö Halland, varvid sökschakt öppnades och arkeologiska lämningar i form av stolphål, härdar, rännor och en grop påträffades. Rännorna tolkades vid utredningen som rester av en hyddlämning. Då fornlämningar som hyddlämningar i inlandet är ovanliga förordades en arkeologisk förundersökning inom fastigheten i syfte att beskriva fornlämningens karaktär, tidställning och omfattning. Vid förundersökningen påträffades ytterligare två lämningar som tolkas som rester av hyddor. Efter provanalys kan två av de tre hyddlämningarna dateras till bronsålder respektive förromersk järnålder. En härd påträffad i förundersökningsområdet dateras till romersk järnålder. Hyddlämningarna kan tolkas som kortvariga uppehållsplatser intill Unnens norra strand. I förundersökningsområdet påträffades även tunna rännor som tolkas som regressionslinjer efter forna strandlinjer. Hyddorna kan också ha varit en del av ett större gårdssystem och då ingått som ekonomibyggnader till en eller flera närliggande gårdar utanför det aktuella förundersökningsområdet. Efter den genomförda förundersökningen är fornlämning Södra Unnaryd RAÄ 448, på fastighet Södra Unnaryd 1:49 slutundersökt och borttagen.

BAKGRUND

Med anledning av att fastighetsägare Margaretha Simonsson och Hylte kommun arbetar med detaljplan för fastigheten Södra Unnaryd 1:49 har Kulturmiljö Halland utfört en arkeologisk förundersökning av fornlämning Södra Unnaryd RAÄ 448, som befann sig inom fastigheten. Uppdragsgivare var fastighetsägare Margaretha Simonsson, Solweig Ohrgren och Anette Palmqvist. Förundersökningen genomfördes under fyra dagar 2017-06-15 till 2017-06-21. Ett särskilt stort tack ger vi till Margareta Simonsson som försåg oss med kaffe, smörgåsar och nybakade bullar på rasterna, både vid förundersökningen och den föregående utredningen.

TIDIGARE INSATSER

Under april månad företog Kulturmiljö Halland en arkeologisk utredning på fastigheten under vilken arkeologiska boplatslämningar i form av en hyddlämning, stolphål och härdar påträffades inom ett cirka 2000 m² stort område. Boplatslämningarna registrerades som fornlämning Södra Unnaryd RAÄ 448. De arkeologiska lämningarna tolkades vid utredningstillfället som rester av ett par kortvariga, möjligen tidigneolitiska bosättningar, tillkomna efter att platsen blivit torrlagd genom landhöjning. Utöver arkeologiska lämningar framträdde också kvartärgeologiska lämningar i form av humösa lager vilka tolkades som regressionszoner efter forntida strandlinjer mot Unnen (Nilsson 2017:10).

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Förundersökningsområdet var beläget i en flack dalgång på åkermark 146 meters över havet och norr om sjön Unnen i samhället Södra Unnaryds södra del. Väster om förundersökningsområdet stiger landskapet till 150 meters höjd och åt öster sänker markytan sig till 145 meter över havet, ner mot Unneåns utlopp i Unnen. Förundersökningsområdets centrala del utgjordes av ett planare markavsnitt med topografiskt sett goda förutsättningar för fornlämningar.

Den forntida bebyggelsen i Södra Unnaryd, från brons- och järnålder samt medeltid indikeras av ett stort antal fornlämningar bestående av såväl enskilt liggande gravar som gravfält. Agrara lämningar RAÄ 431, 1,2 kilometer nordväst om förundersökningsområdet och RAÄ 280:2, cirka 800 meter norr om detta samt RAÄ 170 i Vallsnäs, cirka 1,4 kilometer söderut finns i form av fossil åkermark. Blästbrukslämningar efter järnframställning, RAÄ 304 finns cirka 80 meter väster om förundersökningsområdet. I närområdet finns också gravområde RAÄ 66, 290 meter i sydväst och RAÄ 68, cirka 270 meter i norrut samt gravfält RAÄ 69, 670 meter norr om platsen. Cirka 580 meter åt öst finns boplatslämningar från stenålder, RAÄ 414. I norr intill Södra Unnaryds kyrka har även en runsten RAÄ 70 samt en skålgropssten RAÄ 71 påträffats cirka 400 meter från förundersökningsområdet.

SYFTE OCH METOD

Förundersökningens syfte var att i ett inledande skede fastställa och beskriva fornlämningens karaktär, tidställning, utbredning, omfattning, sammansättning och komplexitet med hjälp av ett vetenskapligt arbetssätt. I ett andra skede syftade förundersökningen till att berörda anläggningar undersöktes, dokumenterades och togs bort. Målgrupp för undersökningen var länsstyrelsen, kulturmiljösektorns

aktörer, forskarsamhället, fastighetsägarna och Hylte kommun.

De påträffade arkeologiska lämningarna hade en begränsad utbredning och var materiellt sett ömtåliga. Därför genomfördes förundersökningen med fördjupad karaktär, i form av en arkeologisk undersökning. Med hjälp av bandgående grävmaskin med en skopbredd på 1,6 meter frilades det sandiga markmaterialet under matjorden till en sammanlagd yta av 680 kvadratmeter.

HISTORISK MARKANVÄNDING

Äldre kartmaterial över fastighet Södra Unnaryd 1:49 visar att området utgjort åkermark de senaste tvåhundra åren, (historiskt kartöverlägg Unnaryd akt 18, 1815).

UNDERSÖKNINGSPLANENS MÅLUPPFYLLELSE

Undersökningens huvudsakliga målsättning var att dokumentera en bosättning invid Unnens norra strand och relatera bopplatsen till landskapets kronologiska, rumsliga och topografiska kontexter. Genom möjlighet att öppna upp sammanhängande ytor mellan och kring förundersökningsschakten kunde bopplatsens rumsliga och topografiska läge avgränsas. Ett representativt urval anläggningar grävdes till 50% och dokumenterades på ritfilm. För insamling av prover grävdes även ett flertal anläggningar till 100%. Med hjälp av insamlade jord- och träkolsprover har analyser för makrofossil och ¹⁴C-datering utförts. Inom ramen för undersökningsplanen bedöms dokumentering och beskrivning av fornlämningens karaktär, tidställning, utbredning, omfattning samt sammansättning vara uppfylld.

RESULTAT

I förundersökningsområdet avlägsnades matjorden inom två ytor som sammanlagt utgjorde 210 löpmeter och cirka 680 kvadratmeter frilagd yta. Under matjordslagret bestod jordarten av isälvsediment i form av gråbrun sand, omväxlande med grå vindtransporterad finsand. Matjordslagret bestod av stenfri brunjord till ett medeldjup av tre decimeter.

I förundersökningsområdets östra del öppnades ett nordsydligt schakt 363 i syfte att lokalisera den härd och den grop som påträffats i det underliggande markmaterialet vid den tidigare utredningen. Då utredningsschaktet öster om groppen och härden ej visat sig innehålla anläggningar breddades schaktet västerut, vilket ledde till att ytterligare en grund grop och fyra humösa lager framträdde. Den sammanlagt frilagda östra ytan uppgick till 140 kvadratmeter.

I förundersökningsområdets västra del avlägsnades matjorden i östvästlig

Fig 2. Förundersökningsområdet med fornlämning Södra Unnaryd RAÄ 448. Skala 1:2000

riktning, schakt 408 för att fånga upp den hyddlämning som påträffats vid utredningen. I schaktet hittades då ytterligare rännliknande anläggningar och fragmentariskt bevarade rester av hårdar samt humösa lager. Schaktet breddades därför till cirka 434 kvadratmeter frilagd yta, varpå de påträffade anläggningarna kunde avgränsas. Norr om det västra schaktet öppnades ett parallellt östvästligt schakt, 321 till en yta av 104 kvadratmeter i syfte att söka ytterligare anläggningar i anslutning till två hårdrester som svagt framträtt vid utredningen. De fragmentariska hårdarna som syntes vid utredningen kunde däremot inte längre urskiljas. Detta schakt sammankopplades sedan med schakt 408, österut där anläggningar i form av humösa lager, rännor och grunda gropar påträffades. Sammanlagd frilagd yta i den västra delen ytan uppgick till 537 kvadratmeter.

Totalt inmättes fyrtiofyra starkt urlakade och delvis fragmentariska mörkgrå, gråbruna och bruna anläggningslika färgskiftningar i omgivande grå sand. Efter

Fig 3. Det östra förundersökningsschaktet 363. Skala 1:100

Fig 4. Det östra förundersökningsschaktet fotograferat mot söder. Foto: Mats Nilsson. (Fotonr. 2017-54-6).

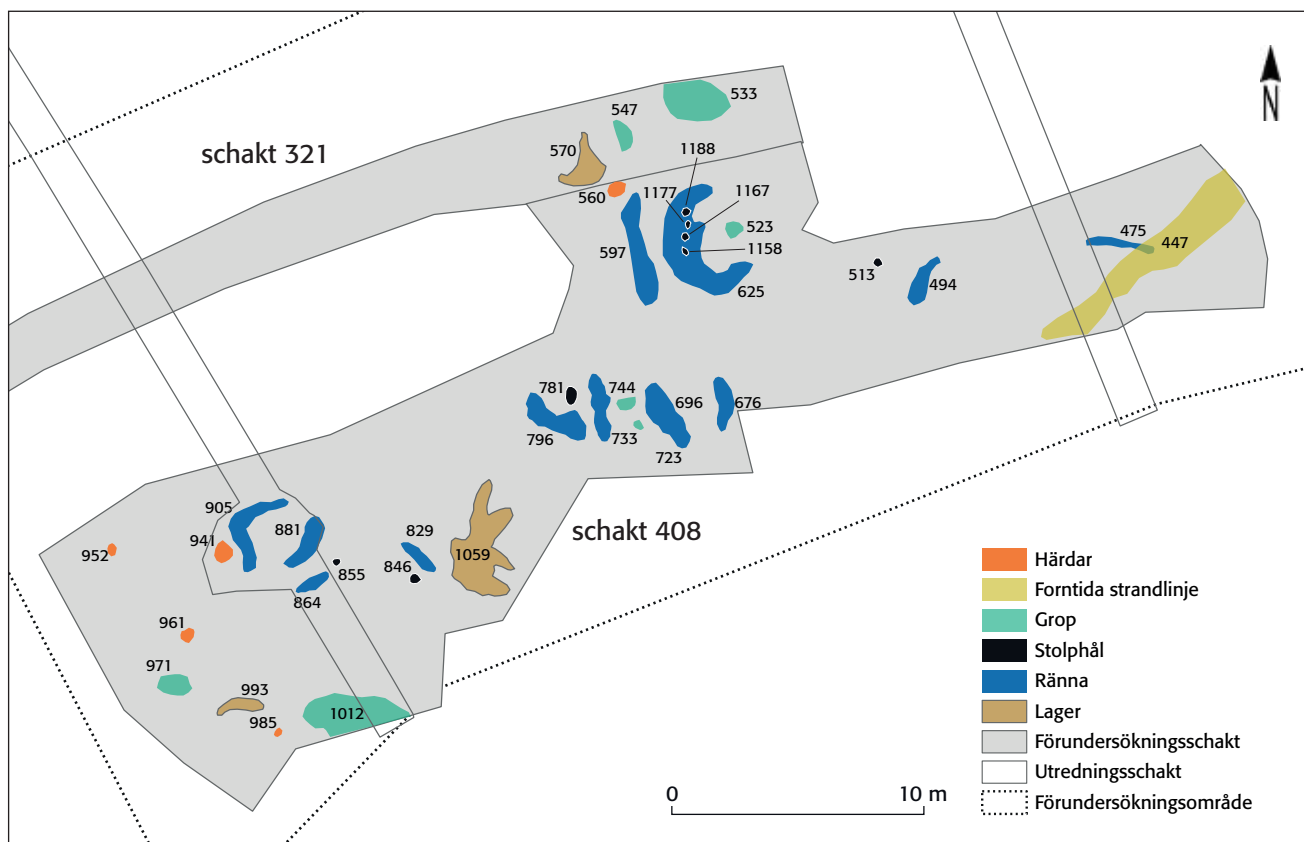

Fig 5. Den västra förundersökningsytan med schakt 408 och 321. Skala 1:300.

Fig 6. Det västra förundersökningsschaktet fotograferat mot nordost. Foto: Mats Nilsson. (Fotonr. 2017-54-1).

undersökning av fyrtio stycken av de initialt inmätta anläggningarna utgick nitton av dem, vilka tolkades som naturbildningar på grund av att de bestod av tunna, vattenavsatta humösa fickor i sanden, med otydliga avgränsningar. Tjugofem potentiella anläggningar återstod därefter fördelade på åtta stolphål, fem härdar, tre gropar, fem rännor, ett lager samt tre grunda rännor vilka tolkas som äldre strandlinjer eller regressionszoner.

Provanalyser

Vid förundersökningen togs tre jordprover för markofossilanalys samt tre kolprover för vedartsanalys och för datering genom ^{14}C analys. Vedartsanalys utfördes av VEDLAB (bil 2). För makrofossilanalys användes Arkeologikonsult AB (bilaga 3) och ^{14}C analys har utförts av Beta Analytic Inc (bil 4).

Tabell 1. Analysresultat från prover tagna i förundersökningsområdet.

Prov & anläggning	Vedartsanalys	Datering ^{14}C	Lab nr.	Tidsperiod
PK1126. Ränna 905. Hydda 1.	Ek-kvist till ^{14}C .	160–130 f. Kr. 1 σ , 120–40 f. Kr. 1 σ , 180–20 f. Kr. 2 σ , 10–0 f. Kr. 2 σ .	Ua-56610.	Förromersk järnålder.
PK1200. Stolphål 1167. Hydda 2.	Ek och björk. Björk till ^{14}C .	1215–1125 f. Kr. 1 σ , 1260–1050 f. Kr. 2 σ .	Ua-56611.	Bronsålder.
PK1201. Hård 272.	Ek till ^{14}C .	125–215 e. Kr. 1 σ , 80–240 e. Kr. 2 σ .	Ua-56612.	Romersk järnålder.
Makrofossilanalys.				
PM1127. Ränna 881. Hydda 1.	Tunna kvistar av vide, ask och björk.			
PM1202. Hård 272	Fallved av tall och björk samt enskilda bitar av ek.			
PM1240. Ränna 796. Hydda 3.	Björk och ek.			

Anläggningar

Tabell 2. Anläggningar påträffade vid förundersökningen.

Stolphål	Härdar	Gropar	Rännor	Lager	Regressionslinjer
8	5	3	5	1	3

Stolphål

Åtta stolphål hittades vid förundersökningen. Fyra av dessa, 1158, 1167, 1177 och 1188 påträffades i ränna 625 och undersöktes. Dessa var runda och mellan tjugosex till fyrtio centimeter i diameter samt sexton till tjugofem centimeter djupa. I stolphål 1167 togs ett kolprov PK1200, som analyserades till träkol av ek och björk. ^{14}C datering av kolet gav en datering till bronsålder, (1260-1050 år före Kristus), kalibrerat med två sigma (2 σ). Av de fyra återstående stolphålen som påträffades i förundersökningen grävdes två rundade stolphål, 781 och 846. Stolphål 781 hade en diameter av sextio centimeter och ett djup på femton centimeter. Det var placerat mellan de två rännorna 744 och 796. Stolphål 846 hade en diameter av fyrtio centimeter och ett djup på en decimeter. Stolphål 513, 846 och 855 var friliggande stolphål utan nära angränsade anläggningar.

Härdar

Av de fem påträffade härdarna i förundersökningen var fyra av dem fragmentariska utan innehåll av kol eller sot. Tydligast framträdde härd 272 i förundersökningsområdets östra del. Den var rundad med en diameter av cirka 1,3 meter och med ett djup på en knapp decimeter. Härd 272 var den enda härden som innehöll träkol och skörbänd sten. I övrigt bestod fyllningen av sotig sand. Vid vedarts- och makrofossil- samt ^{14}C analys PK1201 och PM1202 kunde träkolet i härden bestämmas till fallved av tall, björk och enstaka bitar av ek, daterade till romersk järnålder (80-240 år efter Kristus), kalibrerat med två sigma (2σ). Härd 272 kunde inte kopplas till angränsande anläggningar eller konstruktioner.

Figur 7. Härd 272, daterad till romersk järnålder. Mot öst. Foto: Ola Kadefors. (Fotonr. 2017-54-15).

Figur 8. Härdbottenrest 941 med intilliggande rännan 905 i bakgrunden. Mot öst. Foto: Mats Nilsson. (Fotonr. 2017-54-14).

I förundersökningsområdets västra del undersöktes en rundad hårdbottenrest 941 med en diameter av cirka en meter. Härden var starkt urlakad och med ett djup på en decimeter. Fyllningen bestod endast av mörkbrun, humös, flammig sand utan kol eller skörbrända stenar. Intill hård 941 påträffades ränna 905 cirka en halvmeter österut. En tredje hårdrest, 985 undersöktes som var placerad i den södra delen av det västra förundersökningsområdet. Hårdens form var rundad och hade en diameter av tre decimeter samt ett djup på sju centimeter. Härden var mycket fragmentarisk och kunde inte kopplas till närliggande anläggningar.

Gropar

Tre gropar 523, 971 och 1012 undersöktes i förundersökningsområdets västra del. Grop 523 var placerad öster om ränna 625. Den hade en diameter av fyra decimeter och ett djup på åtta centimeter. Fyllningen bestod av gråflammig humös sand. Grop 971 påträffades i den sydvästra delen av förundersökningsområdet. Formen var oval med måtten en och en halv meter gånger noll komma åtta meter. Djupet var en och en halv decimeter och fyllningen bestod av brun humös sand med innehåll av rester från växtdelar. Den tredje gropen 1012 hittades i förundersökningsområdets södra del. Den var drygt fyra meter lång och över en och en halv meter bred. Gropens fulla bredd kunde inte avgöras på grund av att schaktkanten begränsade detta. Gropens djup var två decimeter och fyllningen bestod av två mörkfärgningar med omväxlande varviga ljusgrå infällningar som sannolikt var vattenavsatta, möjligen genom äldre svallning. I gropen hittades ett sandstensfragment av en möjlig slipsten. Fyndet ej tillvarataget.

Rännor

Fem rännor 625, 744, 796, 881 och 905 hittades i det västra förundersökningsområdet och undersöktes. Ränna 625 var D-formad med en längd av sju meter och tre decimeter samt med en bredd på en meter och två decimeter. Rännans djup var sjutton centimeter och fyllningen bestod av mörkgrå humös sand med delvis förmultnade vegetationsrester. I rännans norra del påträffades fyra stolphål 1158, 1167, 1177 och 1188.

Rännorna 744 och 796 hade rakare form. Ränna 744 var två meter och en decimeter lång och åtta decimeter bred. Dess djup var cirka två decimeter. Ränna 796 var tre meter och en decimeter lång och åtta decimeter bred samt hade ett djup av tretton centimeter. Ur rännan togs ett makrofossilprov PM1240, i vilket träkol från ek och björk kunde urskiljas. De två rännorna 744 och 796 hade två likartade fyllningar bestående av övre fyllningar av gråflammig humös sand och undre fyllningar av mörkbrun humös sand. Ränna 796 var placerad cirka en meter väster om ränna 744.

Fig 9. Ränna 625 med stolphål 1158, 1167, 1177 och 1188 samt grop 523 efter undersökning. Foto mot nordväst. Foto: Mats Nilsson. (Fotonr. 2017-54-17).

Fig 10. Ränna 744 och 796 med intilliggande stolphål 781. Foto mot norr. Foto: Mats Nilsson. (Fotonr. 2017-54-07).

Ränna 881 var svagt bågformad och två och en halv meter lång, åtta decimeter bred samt hade ett djup på en halvmeter. Ett makrofossilprov ur ränna 881, PM1127 visade resultat av tunna kvistar från vide, ask och björk. Ränna 905 hade en tydligare bågform och var fyra komma sex meter lång, sju decimeter bred och två decimeter djup. Ett kolprov PK1126 som togs centralt i ränna 905 bestod av ekkvistar som daterats till förromersk järnålder (180-0 år före Kristus), kalibre-

Fig 11. Ränna 881 och 905 efter undersökning med hård 941 i bakgrunden. Foto mot väst.
Foto: Mats Nilsson. (Fotonr. 2017-54-13).

rat med två sigma (2σ). Fyllningen i de två rännorna 881 och 905 var likartade med mörkgrå humös, delvis vattenavsatt sand. Dessa rännor tillsammans med hårdrest 941 påträffades även i den föregående arkeologiska utredningen och har tolkats som en hyddlämning (Nilsson 2017:10).

Lager

I den sydvästra delen av förundersökningsområdet undersöktes ett lager 993. Lagret var två meter långt, trettiofem centimeter brett och tio centimeter djupt. Fyllningen i lagret bestod av gråflammig humös sand.

Regressionslinjer

I förundersökningsområdet framträdde tre tunna lagerliknande rännor, 447, 1241 och 1274 som svagt markerade ljusbruna till ljusgråa färgskiftningar i sanden. De var mellan en halvmeter till en meter breda, med ett otydligt djup vilket som mest uppgick till ett par centimeter. Den tunna fyllningen bestod av humös sand med vegetationsrester, i form av mindre barkbitar och delvis förmultnade kvistar. De lagerliknande rännorna kan utgöra spår av forntida strandnivåer vid Unnens norrsida, orsakade i samband med landhöjning eller sjösänkning.

Fig 12. Lagerliknande ränna 1241 i förundersökningsområdets östra del. Foto mot söder.
Foto: Mats Nilsson. (Fotonr. 2017-54-20).

TOLKNINGSFÖRSLAG

Förundersökningsområdet var placerat i en flack dalgång på en höjd av 146 meter över havet, norr om sjön Unnen. Området blev troligen på grund av landhöjning frilagt från vatten i början av senmesolitisk tid. Undersökningar av sjön Bolmen, cirka fyra kilometer öster om Unnen visar att Bolmen genom landhöjning har tippat söderut cirka 5300 ± 200 år före Kristus. Bolmens vattennivå sänktes då troligtvis från 150 till 144 meter $\pm$ en meter över havet och i historisk tid, före sjösänkning i mitten av 1800-talet var vattennivån ungefär 143 meter över havet (Persson 2016:33f). Unnens vattenyta förefaller idag ligga på 144 meter över havet. Ur ett förhistoriskt perspektiv bör landmassan vid Unnen påverkats på ett liknande sätt av landhöjning med motsvarande vattennivåförändring som i Bolmen. De tunna lagerliknande rännorna 447, 1241 och 1274 som påträffades i förundersökningsområdet befann sig på en höjd av mellan 145,7 - 146,2 meter över havet. Dessa kan utgöra regressionszoner i form av tidigare strandbryn som tillkommit vid landhöjningsprocessen.

Vid den tidigare arkeologiska utredningen påträffades två djupare rännor 881 och 905 samt en hård 941 som tolkades som en hyddlämning. Under förundersökningen hittades ytterligare tre rännor 625, 744 och 796 med likartad fyllning

som i de rännor som tolkats som hyddlämning. I ränna 625 hittades också stolphål 1158, 1167, 1177 och 1188 samt en intilliggande en grop 523. Mellan rännorna 744 och 796 påträffades ett stolphål 781. Rännorna 625, 744 och 796 kan därför troligen utgöra ytterligare två motsvarande hyddlämningar som den som hittades vid den tidigare utredningen. Den först påträffade hyddlämningen var fyra och en halv meter lång och tre och en halv meter bred med en möjlig tillhörande härd 941. Träkol från fyllningen i hyddans västra ränna, 905 dateras till förromersk järnålder 180-0 f Kr. I den östra rännan 881 hittades tunna kvistar av vide, ask och björk.

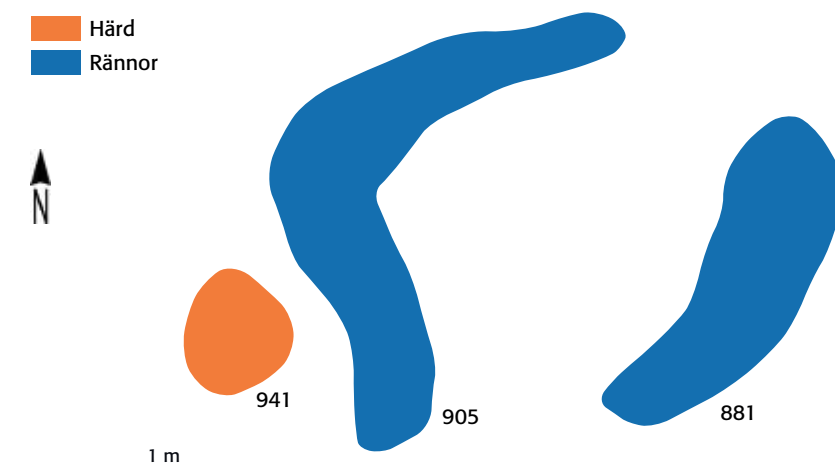

Fig 13. Hyddlämning 1, daterad till förromersk järnålder 180-0 f Kr., 2σ. Skala 1:50.

Hydda två bestod av en D-formad ränna 625 med en diameter på fyra och en halv meter innehållande stolphål 1158, 1167, 1177 och 1188. Stolphålen i rännan tillsammans med grop 523 tolkas som rester till en takbärande konstruktion. Ett kolprov ur stolphål 1167 innehöll träkol av björk och ek som dateras till bronsålder 1260-1050 f Kr.

Hydda tre bestod av rännorna 744 och 796 samt eventuellt stolphål 781 som kan utgöra en rest av en takbärande konstruktion motsvarande gropan i hydda två. Hyddlämning tre är inte daterad och i jämförelse med de övriga två hyddlämningarna är denna ej lika tydlig.

Då inga typologiskt daterande fynd i form av flinta eller keramik påträffades i förundersökningsområdets anläggningar är det ¹⁴C analyserna som tidsbestämmer lämningarna i förundersökningsområdet. Dateringarna är yngre än förväntat. Hydda ett och två tolkades under pågående förundersökning som lämningar från yngre stenålder, cirka 4200 till 3200 f. Kr. Dateringarna från hyddornas anläggningar visar däremot att de är mellan två till tre tusen år yngre. Hydda ett dateras till förromersk järnålder och hydda två till mellersta bronsåldern. Den

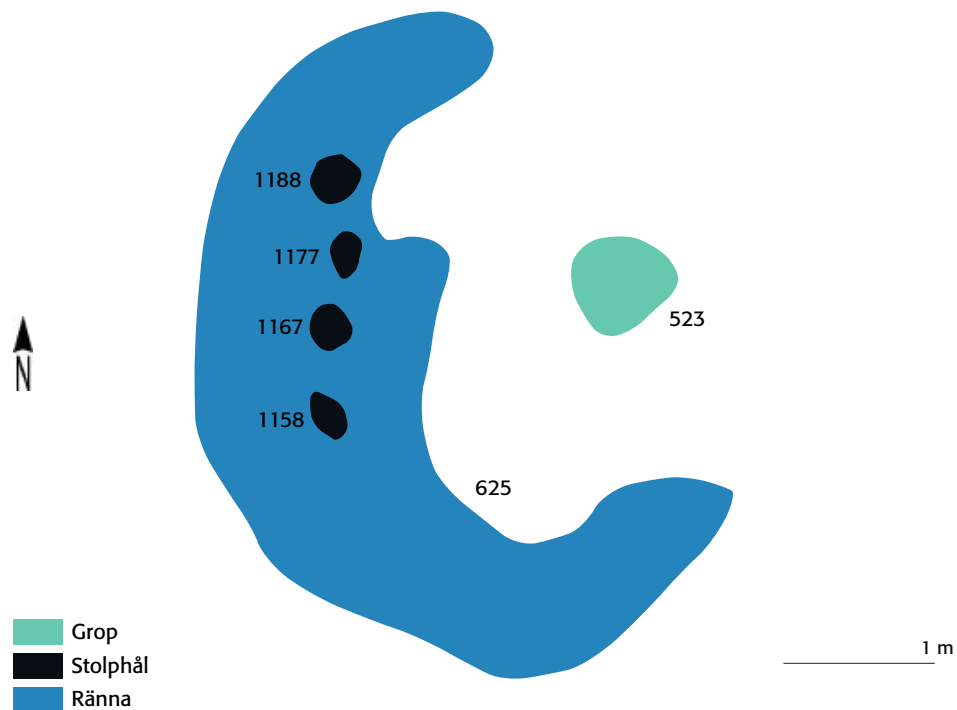

Fig 14. Hyddlämning 2, daterad till bronsålder 1260-1050 f Kr., 2 σ . Skala 1:50.

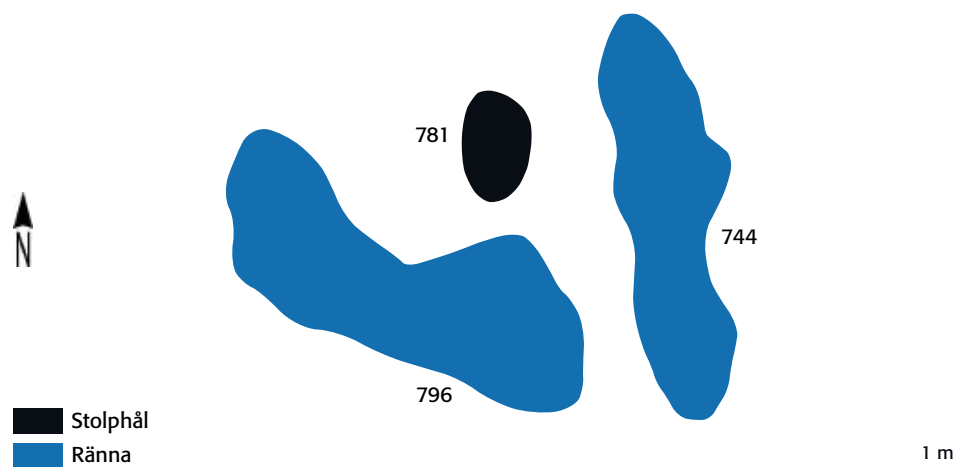

Fig 15. Hyddlämning 3, ej daterad. Skala 1:50.

daterade härden i förundersökningsområdets östra del är ytterligare något yngre och dateras till romersk järnålder. Hyddlämningar och mindre rännen har funnits under långa tidsperioder och i olika sammanhang, där permanenta eller tillfälliga bosättningar förekommit. Sannolikt kan därför förundersökningsområdet med de påträffade hyddorna och härdarna varit en känd plats dit människor tillfälligt återvänt under lång tid för fiske, boskapsskötsel eller jakt. Hyddorna kan också ha varit en del av ett större gårdssystem och ingått som ekonomibyggnader till en eller flera närliggande gårdar utanför det aktuella förundersökningsområdet.

PLATSENS KUNSKAPSPOTENTIAL

Den intressanta och rika fornlämningsmiljön samt de speciella kvartärgeologiska förhållandena i och kring Unnen-Bolmen-sjösystemet är av stor betydelse att undersöka närmare både arkeologiskt och geologiskt, för att öka kunskapen om de processer som skapat dagens landskapsbild i regionen.

ÅTGÄRDSFÖRSLAG

Kulturmiljö Halland förordar ingen ytterligare arkeologisk insats inom fastighet Södra Unnaryd 1:49. Fornlämning Södra Unnaryd RAÄ 448 är efter förundersökningen slutundersökt och borttagen. Vid kommande exploateringar kring Unnen och Bolmen förordas att arkeologiska och kvartärgeologiska undersökningar genomförs för att öka kunskapen om de mycket speciella förhållanden som rått kring det förhistoriska sjösystemet.

Tekniska och administrativa uppgifter

Lst. diariernr: 431-3174-17.

Eget diariernr: 2017-205.

Uppdragsgivare: Fastighetsägarna Margaretha Simonsson, Solweig Ohrgren och Anette Palmqvist.

Utförandetid: 2017-06-15 - 2017-06-21.

Personal: Mats Nilsson (grävningsledare och mätansvarig), Ola Kadefors och Klas Henriksson, Bröderna Henrikssons maskintjänst.

Koordinatsystem: Sweref 99 TM.

Höjdsystem: RH 2000.

Läge: Småland, Södra Unnaryds socken, Södra Unnaryd 1:49. Koordinater X 6312885,34 Y 410388,78.

Undersökt: 210 löpmeter motsvarande 680 kvadratmeter frilagd yta.

Dokumentation: Schakt och anläggningar mättes in med GPS. Digital information finns tillgänglig i Intrasisprojektnummer *SödraUnnaryd2017205F*. Digitala fotografier har fotonummer 2017-54-(1-20). Ritningar har HMAK nr. 4467:1-2.

Fynd: Fragmentariskt slipsten, ej tillvaratagen.

Prover: Kolprover för ¹⁴C-analys, PK1126, 1200 och 1201. Jordprover för makrofossilanalys, PM1127, 1202, 1240.

Datering: Bronsålder, förromersk järnålder och romersk järnålder.

REFERENSER

- Nilsson Mats (2017). *Arkeologisk utredning Södra Unnaryd 1:49*. Hallands län, Södra Unnaryds socken, Hylte kommun, Södra Unnaryd 1:49 och 1:238. Hallands Kulturhistoriska museum, Kulturmiljö Halland Uppdragsverksamheten.
- Persson Carl (2016). *Sjön Bolmens förändrade vattennivåer-En arkeologisk diskussion om landskapsutveckling under perioden 5300 – 2000 f. Kr.* Kronobergs, Hallands och Jönköpings län Småland. Smålands museums rapport 2016:15.

BILAGOR

Bilaga 1

Anläggningstabell

Anläggnings ID	Anläggningstyp	Undersökt	Metod	Fyllning	Utgår	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)
260	Grop	20%	Skärslev	Mörkbrun humös vattenavsatt	x			
523	Grop	50%	Skärslev	Gråflammig humös sand		0,4	0,4	0,08
533	Grop	20%	Skärslev	Mörkbrun humös vattenavsatt	x			
547	Grop	20%	Skärslev	Mörkbrun humös vattenavsatt	x			
723	Grop	20%	Skärslev	Mörkbrun humös vattenavsatt	x			
733	Grop	20%	Skärslev	Mörkbrun humös vattenavsatt	x			
971	Grop	20%	Skärslev	Brun torvig humös sand		1,45	0,86	0,15
1012	Grop	50%	Skärslev	Ljusgrå gråbrun varvig humös sand		4,15	1,65	0,2
272	Härd	100%	Skärslev	Svart sotig sand med skörbbränd sten		1,35	1,24	0,08
335	Härd	0%		Otydlig anläggning				
344	Härd	20%	Skärslev	Otydlig anläggning	x			
353	Härd	20%	Skärslev	Otydlig anläggning	x			
560	Härd	0%		Otydlig anläggning				
941	Härd	50%	Skärslev	Humös lins med torvinslag		0,93	0,93	0,1
952	Härd	0%		Otydlig anläggning				
961	Härd	0%		Otydlig anläggning				
985	Härd	0%	Skärslev	Gråbrun humös sand		0,3	0,26	0,07
215	Lager	50%	Skärslev	Vattenavsatt lager	x			
232	Lager	50%	Skärslev	Vattenavsatt humös lämning	x			
570	Lager	10%	Skärslev	Vattenavsatt humös lämning	x			
993	Lager	50%	Skärslev	Gråflammig humös sand		2	0,35	0,1
1033	Lager	50%	Skärslev		x			
1059	Lager	50%	Skärslev	Vattenavsatt humös lämning	x			
475	Ränna	0%		Rostjordsfyllt område	x			
494	Ränna	10%	Skärslev	Svagt humös lämning	x			
597	Ränna	5%	Skärslev	Regressionszon humös vattenavsatt	x			
625	Ränna	100%	Skärslev	Mörkgrå humös sand hyddlämning 2		7,2	1,2	0,17
676	Ränna	20%	Skärslev	Vattenavsatt humös lämning	x			

Bilaga 2

Vedartsanalys

Vedanatomilabbet

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 1750

**Vedartsanalyser på material från Småland, Södra
Unnaryd sn. Fastighet 1:49. Unnen FU.**

Adress:
Kattås
670 20 GLAVA

Telefon:
0570/420 29
E-post: vedlab@telia.com

Bankgiro:
5713-0460
www.vedlab.se

Organisationsnr:
650613-6255

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 1750

2017-07-26

Vedartsanalyser på material från Småland, Södra Unnaryd sn. Fastighet 1:49. Unnen FU.

Uppdragsgivare: Mats Nilsson/Kulturmiljö Halland

Arbetet omfattar tre kolprov från undersökningar av boplatslämningar vid sjön Unnens norra strand. Två av proverna är från rännen som tolkats som hyddlämningar, ev. tidigneolitiska. Ett prov är från en härd och den kan möjligen vara yngre.

Alla tre proverna innehåller kol av ek, prov 1200 dessutom kol av björk. Kolet i prov 1126 kommer av grenar/kvistar av ek, 1-2 cm i diameter. Möjligen kan det vara rester efter någon form av flätverk eller annan konstruktion. Att det är kvistar gör att egenåldern inte bör bli besvärande vid datering. Även björk från prov 1200 bör ge en tillförlitlig datering. Ekkolet i härdan kan däremot ge en högre egenålder.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
	1126	Ränna	1,3g	1,3g 11 bitar	Ek 11 bitar	Ek (kvist) 176mg	
	1200	Ränna	0,9g	0,7g 18 bitar	Ek 10 bitar Björk 8 bitar	Björk 15mg	
	1201	Härd	40,9g	9,5g 30 bitar	Ek 30 bitar	Ek 133mg	

Erik Danielsson/VEDLAB

Kattås

670 20 GLAVA

Tfn: 0570/420 29

E-post: vedlab@telia.com

www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Björk Glasbjörk Vårtbjörk	<i>Betula sp.</i> <i>Betula pubescens</i> <i>Betula pendula</i>	300 år	Glasbjörken är knuten till fuktig mark gärna i närhet till vattendrag. Vårtbjörken är anspråkslös och trivs på torr näringsfattig mark. Båda arterna är ljuskrävande.	Stark och seg ved. Redskap, asklut, träkol. Ger mycket glöd.	Glasbjörk bildar även underarten Fjällbjörk. Förutom veden har nävern haft stor betydelse som råmaterial till slöjd.
Ek	<i>Quercus robur</i>	500-1000 år	Växer bäst på lerhaltiga mulljordar men klarar också mager och stenig mark. Vill ha ljus, skapar själv en ganska luftig miljö med rik undervegetation med tex hassel.	Hård och motståndskraftig mot väta. Båtbygge, stängselstolp, stolpar, plogar, fat. Energirik ved ger mycket glöd.	Ekollonen har använts som grisfoder. Trädet har ofta ansetts som heligt och kopplat till bla Tor. Man talar ofta om 1000-års ekar men de är sällan över 500 år.

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomy 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färskas vedprover.

Bilaga 3

Arkeobotanisk analys

Arkeologikonsult AB

ARKEOBOTANISK ANALYS AV JORDPROVER FRÅN SÖDRA UNNARYD, SMÅLAND

Beställare: Kulturmiljö Halland
Analys: Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult

Inledning

På uppdrag av stiftelsen Kulturmiljö Halland analyserade Arkeologikonsult tre jordprover på växtmakrofossil. Proverna togs i samband med en undersökning i Södra Unnaryd i Småland.

Proverna floterades i vatten och sållet hade en maskstorlek av 0,25 mm. Det floterade materialet analyserades under mikroskop med en förstoring av 4 till 600 gånger och artbestämdes med hjälp av referenslitteratur och referenssamling (bl.a. Berggren 1969/1981, Jacomet 2006, Digital Seed Atlas of the Netherlands, Schweingruber 1978/1990, www.woodanatomy.ch).

Resultat

Prov 1127

Kolet bestod till stora delar av tunna kvistar från vide. Det fanns även ett mindre inslag av ask och björk. Till ¹⁴C-analys lämpar sig vide bäst.

Prov 1202

Fallved, tall och björk dominerar. Det fanns även enstaka bitar av ek. Till ¹⁴C-analys lämpar sig björk bäst.

Prov 1240

Kolet bestod av fragmenterat kol från främst björk men det fanns även enstaka bitar av ek. Till ¹⁴C-analys lämpar sig björk bäst.

Prov	1127	1202	1240
Mängd kol	++	+++	++
Rötter	+		+
Vedart			
Ask	x		
Björk	x	x	x
Ek		x	x
Tall		x	
Vide	x		
Lämpligt för ¹⁴ C	Vide	Björk	Björk

+ enstaka bitar
++ god förekomst
+++ riklig förekomst

Figur 1. Analyserade prover.

Litteratur

BERGGREN, G. 1969. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 2: Cyperaceae. Swedish natural Science Research Council, Stockholm.

BERGGREN, G. 1981. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 3: Salicaceae–Cruciferae. Swedish Museum of natural History, Stockholm.

Hemsida, Digital Seed Atlas of the Netherlands: <http://seeds.eldoc.ub.rug.nl/?pLanguage=en>

JACOMET, S. 2006. Identification of cereal remains from archaeological sites. Archaeobotany Lab, IPAS, Basel University. Opublicerat kompendium.

MUNKENBERG, B-A. 1993. Trulstorp en medeltida gård i Laholms lfs. Arkeologisk undersökning 1993. RAÄ 201, Trulstorp 1:89, 1:92. Laholms lfs, Halland. Landsantikvarien, Stiftelsen Hallands länsmuseum. Arkivrapport.

SCHWEINGRUBER, F. H. 1978. *Microscopic Wood Anatomy. Structural variability of stems and twigs in recent and subfossil woods from Central Europe*. Zug, Switzerland.

SCHWEINGRUBER, F. H. 1990. *Anatomy of European woods*. Paul Haupt förlag, Bern, Stuttgart, Wien.

Hemsida, Microscopic Wood Anatomy: www.woodanatomy.ch

Bilaga 4

^{14}C -dateringar

Uppsala universitet, Tandemlaboratoriet

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Ångströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 30 59

Telefax:
018 – 55 57 36

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@physics.uu.se

Uppsala 2017-09-13

Mats Nilsson
Kulturmiljö Halland
Bastionsgatan 3
302 43 HALMSTAD

Resultat av ^{14}C datering av träkol från RAÄ 448, fastighet 1:49, Södra Unnaryd socken, Hylte kommun, Hallands län, Småland. (p 1219)

Förbehandling av träkol och liknande material:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ^{14}C -innehållet förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

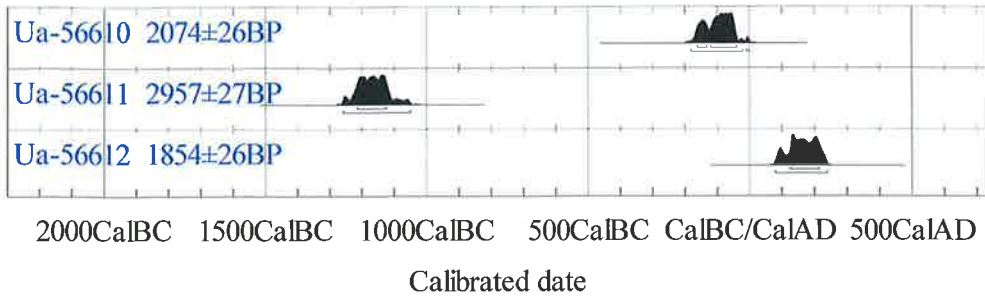
RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\text{‰ V-PDB}$	^{14}C age BP
Ua-56610	PK 1126.905	-25,8	2 074 ± 26
Ua-56611	PK 1200.1167	-27,4	2 957 ± 27
Ua-56612	PK 1201.272	-25,3	1 854 ± 26

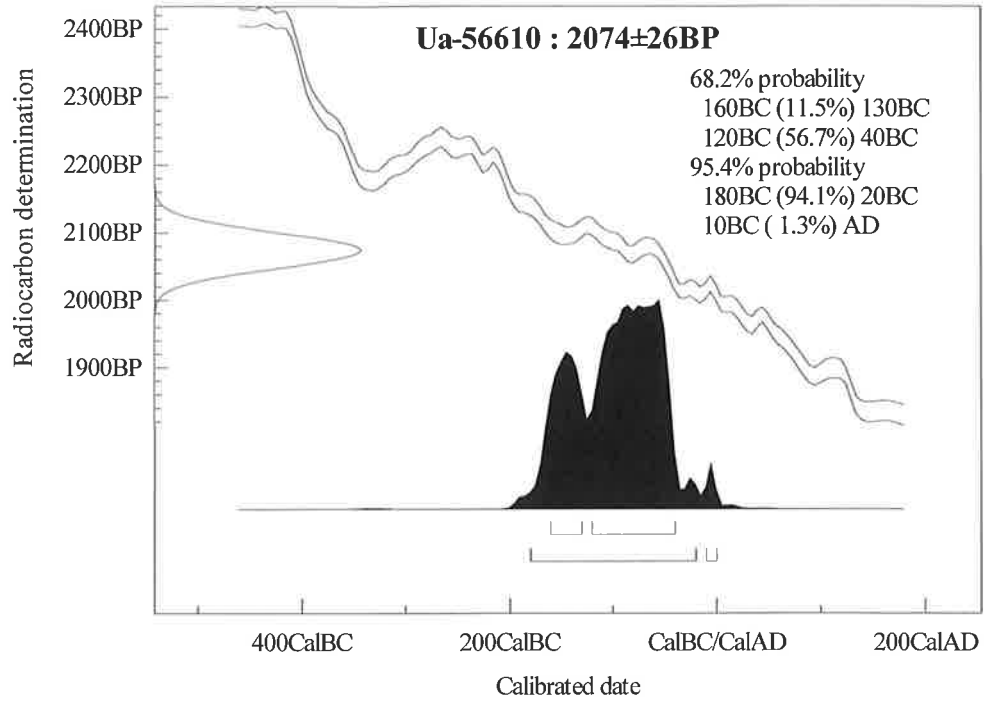
Med vänlig hälsning

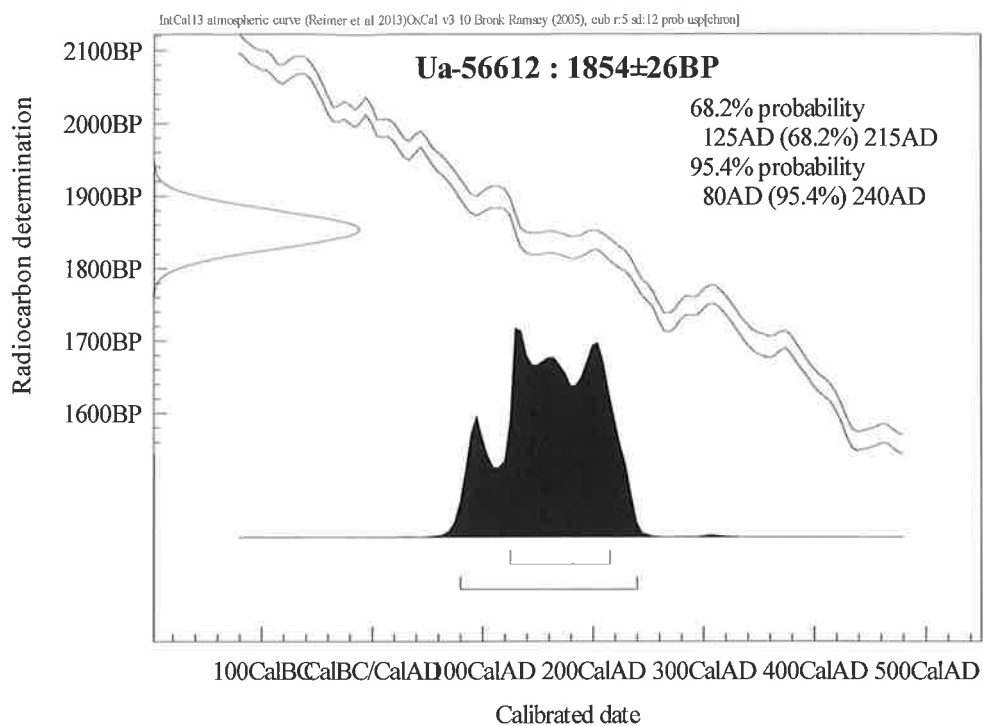
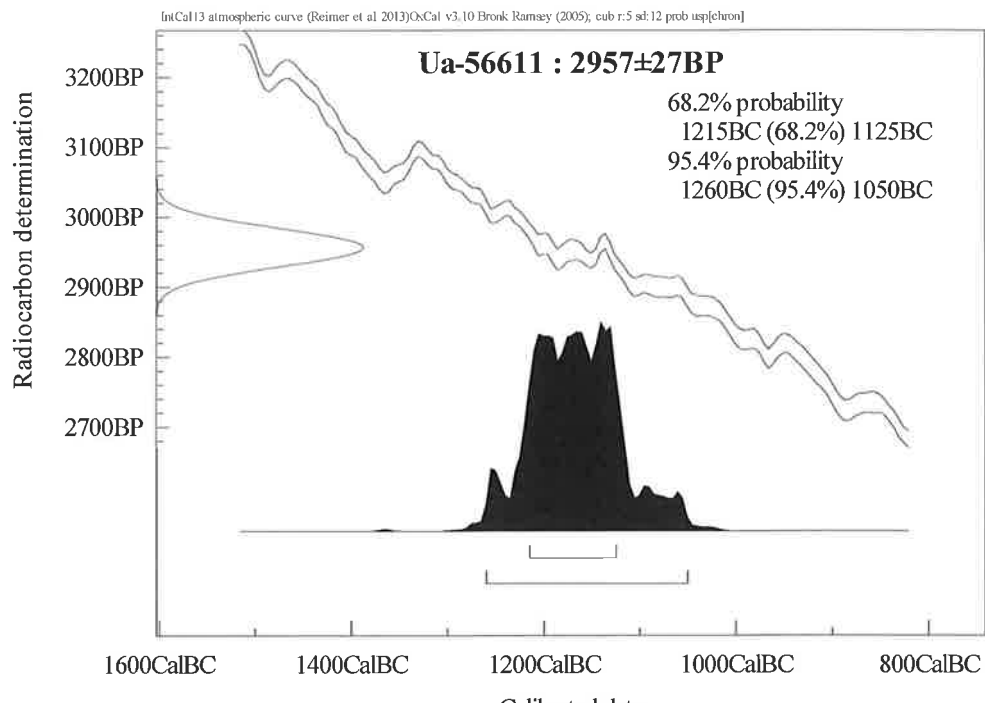
Göran Possnert / Lars Beckel

IntCal13 atmospheric curve (Reimer et al 2013)OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp[chron]

IntCal13 atmospheric curve (Reimer et al 2013)OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp[chron]

Bilaga 5

Ritningsförteckning

HMAK: 4467:1–2

Landskap: Småland
Socken: Södra Unnaryd
Fastighet: Södra Unnaryd 1:49
Fornlämning: RAÄ 448 Södra Unnaryd

Arkeologisk förundersökning 2017

Hmak 4467:	Motiv	Skala
1	Profilritning: Grop 215, härd 272, ränna 696, härd 846, 971, 985, 993, grop 1012, sektion 1124 och 1149.	1:20
2	Profilritning: Ränna 232, stolphål 251, grop 260, härd 353, 344, ränna 494, grop 523, 533, 547, ränna 570, 597, 625, 676, grop 723, 733, ränna 744, härd 781, ränna 796, 829, 864, 881, härd 941, lager 1033, 1059, profil 1128, 1141, stolphål 1158, 1167, 1177, 1188, profil 1203, 1233 och 1237.	1:20

KULTURMILJÖ
HALLAND

Postadress: Bastionsgatan 3 | 302 43 Halmstad | Tel: 035-19 26 00

E-post: kansli@kulturmiljohalland.se | Hemsida: www.kulturmiljohalland.se